

**BATI TRAKYA TÜRKLERİ HALK EDEBİYATI
VE
TÜRK DÜNYASI FOLKLORUNA MUKAYESELİ BİR BAKIŞ***

Yrd. Doç. Dr. Mehmet YARDIMCI*

İskeçeli şair Asım Haliloğlu bir şiirinde :

Şehriyar'a benden selam
Türk'ten Türk'e budur kelâm
Anlaşılır elbet meram
Hangisine yas tutarsın

Yad illerde Türk'ün bahtı
Parça parça gönül tahtı
Cehalete olsun ahtı
Hangisine yas tutarsın

biçiminde seslenirken, Tayyar Selamoğlu da:

*Eyler dili Çin Seddi'ne dek hükmünü icra
Bir ucudur Altay bu yerin, bir ucu Sahra*

diyerek Türk ve Türklük âleminin azametini gözler önüne serer.

Biz de bir şiirimizde:

Kaşgar'da yazılır lügatim
Sesim Yenisey'den gelir
Uzak iklim türküleri söyler dilim
Uygur gibi sakın
Göktürk gibi mert
Göç yolları boyu yaratılır destanım
Ben dünya haritasında böyle yatarım

Oğuz boylarını duyar gibi olurum
Yiğitçe
Uz / Peçenek / Gagauz
Yurt tutarak ilerler yöre yöre
Kırım'ın güneyinden
Avrupa içlerine
Tarihe satır satır işlenir adım
Ben dünya haritasında böyle yatarım

biçimindeki söylemlerimizle dünya haritasında Türk varlığının anamızın oyaları gibi işli olduğunu gösteririz.

* I. Uluslar arası Batı Trakya Türkleri Araştırmaları Kongresi, 28-30 Ocak 2005, Münih/ALMANYA

* Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi İZMİR

Bugün Balkanlar coğrafyasında Bulgaristan, Romanya, Makedonya, Yugoslavya, Arnavutluk Ve Yunanistan (Batı Trakya)'da üç milyona yakın Türk yaşamaktadır.

Osmanlılardan önce Balkanlar'a inen bazı Türk kavimleri kendi kültürlerini bu yeni yurtlarına taşımışlardır. Komanlar, Peçenekler, Vardarlar, Uzlar Balkanlar'a inen ilk Türk kavimlerindendir.

Bu kavimler Balkanlar'da varlıklarını sürdürürken Osmanlı Türkleri Gazi Evrenos Paşa komutasındaki birliklerle Batı Trakya'yı feth etmiştir.

Osmanlı Türkleri Batı Trakya'yı feth ettikten sonra buralara Yörük Türkleri'ni iskân ettirip yöreyi Türk bölgesi konumuna sokmuştur.

1923'te Batı Trakya Yunanistan'a terk edildiği halde türlü baskı ve asimile eylemlerine karşın Türk varlığı silinememiş; kültürleri, gelenek ve görenekleri, giyim-kuşamlarıyla bu topraklarda yaşamaya devam etmişlerdir.

Bir toplumun yaşattığı, paylaştığı ve geliştirdiği gelenekler o toplumun kültürünü yansıtır

Bütün Türk dünyası içinde coğrafya farklılıklarına karşın, duyma, düşünme ve bunları ifade etmede belirgin bir beraberlik vardır. Bu beraberlik yüzyıllar ötesine dayanan özdeki beraberliğin, ana kökün uzantılarının bir sonucudur.

Halâ Anadolu dışındaki Türk ülkelerinde soydaşlarımız Türk kültürünü, Türk kimliğini muhafaza etmekte, masallar, efsaneler, halk hikâyeleri, mâniler, ninniler, ağıtlar, atasözleri, bilmeceler ve türkülerde bütün canlılığı ile varlığını korumaktadırlar.

Dünya coğrafyası üzerinde 300 milyona yakın Türk'ün konuştuğu Türkçe'de halkın söz değerleri büyük ölçüde ortak özellikler göstermektedir.

Değişik coğrafi yörelerde yaşamalarına rağmen, binlerce yıllık ortak geçmişleri olan, ortak değerleri paylaşan, belirli kültürel gelenekleri bulunan Türk halkları geleneksel halk kültürünün ana ögesi olan atasözlerini ödünsüz kullanmışlardır.

Bu sözler, yüzlerce hatta binlerce yılda, çeşitli deneyimler sonucu kalıplaşmış özgün söyleyişlerdir. Ulusların varlıklarını koruyabilmek, kültür değerleri içindeki unsurları geliştirmek ve gelecek nesillere devretmek de aynı soydan gelen insanların görevleri arasındadır.

Aynı ırkın, aynı kültürün insanları olduğumuzun en belirgin özelliklerinden olan bu ortak söz ürünleri her türlü bölme, parçalama ve asimile etme politikalarına rağmen yüzyıllar boyu varlıklarını koruyabilmişlerdir.

Divanü Lügati't Türk'te rastlanan: "*Birin birin ming bolar, tama tama köl tolar.*" biçimindeki atasözü çeşitli Türk boyları arasında "*Damlaya damlaya göl olur*" biçiminde halâ varlığını korumaktadır.

Aynı soydan insanların kendi kültürünün öz değerlerinden birşey kaybetmeksizin geliştirmesinin ve varlığını korumasının önemi büyüktür.

Atasözlerinin en önemli özelliklerinden birisi uzun hayat tecrübelerini ve insanların özleşmiş görüşlerini yansıtmalarıdır.

Atasözleri de Türk halk kültürü ürünlerinin önemli özelliklerini taşır. Türklerin gelenekle yerleşmiş bir atasözü anlayışı vardır. Bu sözler,

söyleyeni belli olmadığı gibi, atalarımızın asırlar boyunca karşılaştıkları olaylardan ve tecrübelerden ders alınarak ortaya konmuş, benimsenmiş ve sonraki nesillere devredilmiştir.

Üç kıtada bir birinden binlerce kilometre uzaklıkta varlıklarını sürdüren Türk boyları arasındaki ortak atasözlerinde anlam birliği büyük ölçüde korunurken sözcüklerde bazı değişikliklere rastlanmaktadır.

Bunları şu şekilde belirlemek mümkündür:

Bir işin belli bir süre içinde yapılması gerektiğini, normal seyrinden önce yapılması için acele edildiği zaman yanlışlıklar ve karışıklıklar olabileceğini ifade için Batı Trakya'da söylenen: "*Acele işe şeytan karışır*" biçimindeki atasözü Anadolu'da Batı Trakya'da olduğu gibi söylenmekle birlikte Gagauzlar'da, Çağatay Türkleri ile Kıpçak Türkleri arasında da değişikliğe uğramadan kullanıldığı görülmektedir.

Aynı atasözü Asya'da yaşayan bir Türk kavmi olan Nogay Türkleri arasında: "*Acele eden su denize ulaşmaz.*" biçiminde, Dobruca-Kırım Tatar Türkleri arasında da: "*Acele edip konuşma, dilini dişlersin.*" biçiminde bazı farklılıklarla söylenmektedir.

Yaşamında başından büyük yıkımlar geçtiği için deneyimler kazanmış, yeni durumları karşılamaya hazır insanlar vardır.

Tehlikeli bir işte, şaka yollu "*Acı patlıcanı kırağı çalmaz*" biçiminde söyleyerek, yeni yıkımların kendilerini pek fazla etkilemeyeceği anlatılmak istenir.

Batı Trakya'da, pek değerli olmayanlara bir zarar gelmeyeceğini belirtmek için şaka yollu söylenen: "*Acı patlıcanı kırağı vurmas.*" biçimindeki atasözü Anadolu'da: "*Acı patlıcanı kırağı çalmaz.*" şeklinde söylenirken aynı atasözü Kosova'da: "*Acı paprikayı kırağı yakmas.*" biçiminde, sentaks farkı ile söylenmekte, Bulgaristan Türkleri arasında: "*Acı patlıcana kırağı düşmez.*" biçiminde, Gagauz Türkleri arasında da: "*Acı patlıcanı kraa haşlamaz.*" olarak kullanılmaktadır.

Yoksul bir insan, kendini bolluk içinde hayal eder ve bunlarla avunur.

Batı Trakya'da, ulaşmak istedikleri şeylere çalışarak, belli bir uğraş vererek varma yerine hayal kurmakla yetinenler için söylenen "*Aç tavuk rüyasında darı görür*" sözü, diğer Türk boylarından:

Anadolu'da : "*Aç tavuk rüyasında kendisini darı ambarında görür.*"

Azerbaycan'da: "*Aç toyug yuhusunda darı görer.*"

Dobruca'da : "*Aş tawık tişinde tarı küre.*"

Gagauzlar'da: "*Aç tavuk düşünde em görür.*"

Kıbrıs'ta: "*Aç tavuk düşünde darı görür.*"

Türkmenistan'da: "*Aç tavuk kendini buğday ambarında görür.*"

biçiminde benzer olarak görülürken;

Kosova'da: "*Aç tilki rüyasında touk cürür*" biçiminde bazı sözcüklerde görülen farklılıklarla söylenmektedir. Kosova'da tavuk sözcüğü tilki, darı sözcüğü de tavuk olarak kullanılmaktadır.

Batı Trakya'da kimi insanların kendilerine teslim edilen bir şeyden ya da ilgileri olan bir işten pay umduklarını, pay ayırdıklarını anlatan: "*Bal tutan parmağını yalar*" atasözü Anadolu'da hiç bir değişikliğe uğramadan kullanılırken;

Altay Türkleri'nde: "*Bal tutkan barmagın yalar.*"

Makedonya'da : "*Bal tutan parmağını yalar.*"

Azerbaycan'da : "*Bal tutan barmag yalar.*"

Çağatayca'da : "*Bal tutan parmağını yalar.*"

Dobruca'da : "*Bal tutkan parmagın calar.*"

Özbekçe'de : "*Bal tutan parmağını yalar.*"

Kıbrıs'ta : "*Bal tutan barmag yalar.*"

Kıpçakça'da : "*Bal tutan parmak yalar.*"

Türkmenistan'da: "*Bal tutan parğını yalar.*"

biçiminde diğer Türk yurtlarında da hiç bir değişikliğe uğratılmadan korunmuş ve kullanılmıştır.

Batı Trakya'da, acı sözün insan belleğinde unutulmayacak izler bırakacağını vurgulamak için kullanılan: "*Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez.*" biçimindeki atasözü Anadolu'da da Batı Trakya'da olduğu gibi: "*Bıçak yarası geçer, dil yarası geçmez.*" biçiminde kullanılmaktadır.

Aynı atasözü Gagauzlar'da: "*Bıçak yarası onulur, dil yarası bitmez.*" ya da "*Tığ yarası biter, söz yarası bitmez.*" biçiminde "*geçer*" sözcüğü "*onulur*", ve "*biter*", "*geçmez*" sözcüğü de "*bitmez*" sözcüğüne dönüştürülmüş biçiminde aynı anlamı ifade ederek kullanılmaktadır.

Romanya'da yaşayan Türkler arasında "*El yarası geşer, til carası geçmez.*" biçiminde "*bıçak*" sözü "*el*" sözüne dönüşmüş biçimde kullanıldığı gibi "*pışak carası geşer, til carası geçmez.*" biçiminde de söylendiği görülür.

Altay Türkleri arasında da: "*Til baluu onbos, ağaş baluu onor.*" (dil yarası iyileşmez, ağaç yarası iyileşir.) biçiminde "*bıçak*" sözcüğü "*ağaç*" olarak kullanılmaktadır.

Türkmenistan'da ise: "*Gılıç yarası biter, dil yarası bitmez.*" biçiminde "*bıçak*" sözcüğü "*kılıç*" sözcüğüne dönüştürülerek kullanıldığı görülür.

Batı Trakya'da yaygın olarak kullanılan: "*Büyük lokma yut, büyük söz söyleme.*" atasözünün:

Bulgaristan Türkleri arasında: "*Büyük lokma yut, büyük lâf söyleme.*"

Özbekistan'da: "*Katta ye, katta gapırma.*" (Büyük ye, büyük söyleme.) ya da "*Nonni katta tişlasan ham, gapni katta gapırma.*" (Ekmeği büyük ısırsan da, sözünü büyük söyleme.)

Kıbrıs'ta: "*Büyük ye, büyük konuşma.*"

Kosova'da: "*Bük lokma yut, bük söz süleme.*"

biçiminde bazılarında sentaks farklılıkları ile aynı anlamda kullanıldıkları görülmektedir.

Huy, insanın kişiliğinin bir göstergesidir. Bu da davranışlarla, sözlerle, duygu ve düşüncelerle kendini belli eder; yaşam boyu insanın bir parçası olarak varlığını sürdürür. Kötü huylarımız bizi toplumda yalnız bırakır, iyi huylarımız da sevilip sayılmamızı sağlar.

Batı Trakya'da, insanın davranışlarıyla, alışkanlıklarıyla, duygu ve düşünceleriyle kendine özgü bir kişiliğe sahip olduğunu ve bu halin ölüncye kadar sürdüğünü ifade için kullanılan: "*Can çıkmadan huy çıkmas.*" biçimindeki atasözü diğer Türk boylarında da yaygın olarak kullanılmaktadır.

Aynı atasözü Anadolu'da "*Can çıkmayınca huy çıkmaz.*" biçiminde kullanılırken:

Özbekler'de : "*Can çıkadı, huy çıkmadı.*"

Kerkük'te : "*Can çıkar, huy çıkmaz.*"

Kıbrıs'ta : "*Can çıkmazsa, huy çıkmaz.*"

biçiminde kullanılmaktadır. Dobruca'da ise: "*Can şıgar, kılık şıkmaz.*" olarak fonetik farklılığı ile söylenmektedir.

Dağlar, birtakım jeolojik olaylar dışında hiçbir zaman yer değiştirmezler. İnsanlar, sosyal, siyasal, ekonomik vb. nedenlerden dolayı yakınlarından ayrı düşebilirler. Bu ayrılık uzun sürünce de bir birlerini özlerler. Uzun yıllar geçse de insan kendine fırsat yaratıp, olanaklarını değerlendirip yakınlarına kavuşabilir.

İnsanların bir birine ne kadar uzakta olurlarsa olsunlar bir gün kavuşabileceklerini ifade etmek için kullanılan: "*Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur.*" biçimindeki atasözü Anadolu başta olmak üzere, Türk yurtları arasında en yaygın olanlarından biridir.

Batı Trakya'da: "*Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşur*" biçimindeki bu atasözü

Makedonya'da : "*Dag daga kavuşmas, insan insana kavuşur.*"

Dobruca'da : "*Dag dag man körüşmez, insan insan man körüşir.*"

Azerbaycan'da : "*Dağ dağa gavuşmaz, adam adama gavuşar.*"

Özbekistan'ta : "*Toğ toğ bilan gavuşmas, adam adam bilan gavuşar.*"

Kıbrıs'ta : "*Dağ dağa gavuşmaz, insan insana gavuşur.*"

Kerkük'te : "*Dağ dağa kavuşmaz, adam adama kavuşur.*"

Kosova'da : "*Dag dagla kavuşmas, insan insanla kavuşur.*"

Türkmenistan'da : "*Dag daga sataşmaz, adam adama sataşar.*"

biçiminde söyleyiş farklılıkları ile benzer bir yapıda kullanılmaktadır.

Önceden tasarlanan bir işin umulduğu gibi yürümediğini, çoğu kez tersi olduğunu anlatan "*Evdeki hesap pazarda uymaz*" biçiminde Batı Trakya'da söylenen atasözü;

Anadolu'da ve Gagauzlar'da: "*Evdeki hesap çarşıya uymaz.*" biçiminde söylenirken;

Kerkük Türkleri arasında: "*Evdeki hesap bazarda çıkmaz.*"

Kıbrıs'ta: "*Evdeki hesap çarşıya uymaz.*"

Kosova'da: "*Evdeki bazar çarşıda uymas.*" biçiminde aynı anlamda kullanılmaktadır.

İnsanı yaşadığı yerden, alışkanlıklarından, tutkularından koparmak mümkün değildir.

sözcük ve sentaks farklılıkları ile kullanıldığı görülmektedir.

Yaşamda kendimizce doğru ve yararlı bellediğimiz bir yol izleriz. Bu yolda yaptıklarımız kimi kötü kimselerce engellenmeye çalışılır.

Batı Trakya'da şunun bunun iyi niyetli olmayan yaygaralarına aldırmandan doğru bilinen yolda yürümeye devam edilmesini gerektiğini işaret eden: "*İt ürür kervan yürür.*" biçimindeki atasözü diğer Türk yurtlarında da benzer ifadelerle:

Anadolu'da	: " <i>İt ürür, kervan yürür.</i> "
Azerbaycan'da	: " <i>İt hürer, kervan keçer.</i> "
Dobruca'da	: " <i>İt ürer, kervan geçer.</i> "
Makedonya'da	: " <i>İt ürür kervan yürür.</i> "
Kırım'da	: " <i>İt ürer, colcu cürer.</i> "
Gagauzlar'da	: " <i>Kervan gider, köpekler salar.</i> "
Özbekistan'da	: " <i>İt hurar, karvan otar.</i> "
Türkmenistan'da da	: " <i>İt üyrer, kerwen geçer.</i> "

biçiminde fonetik farklılıkları ile söylendiği, sadece Gagauzlarda *it* sözcüğü *köpek* olarak kullanılıp kervan sözü ile yer değişmiş olarak kullanıldığı görülmektedir.

Batı Trakya'da bir kişiyi karşısına alıp doğrudan söylemeden dolaylı olarak uyarı için kullanılan: "*Kızım sana söylüyorum gelinim sen işit.*" biçimindeki Atasözü de yaygın olarak diğer Türk yurtlarında:

Dobruca'da:	" <i>Kızım sana aytemam, kelinim sin tingla.</i> "
Anadolu ve Kıbrıs'ta:	" <i>Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit.</i> "
Türkmenistan'da:	" <i>Gızım sanga aydayıng gelinim sen düş.</i> "

biçiminde benzer şekilde kullanılmaktadır.

Bir toplumda iyi niyetli insanlar kadar kötü niyetli, çıkarıcı insanlar da bulunmaktadır. Bu gibiler, insanların en güçsüz oldukları anlarda çıkarılarını elde etme yollarına bakarlar.

Batı Trakya'da yaygın olarak söylenen: "*Kurt dumanlı havayı sever.*" biçimindeki atasözü kötü niyetli kimselerin herhangi bir karışıklıktan faydalanmak isteyebileceklerini ifade etmek için kullanılmaktadır.

Aynı atasözünün Anadolu'da: "*Kurt dumanlı havayı sever.*" biçiminde kullanıldığı gibi Bulgaristan ve Makedon Türkleri arasında da hiç değişikliğe uğratılmadan kullanıldığı görülmektedir.

Türk karşıtı olanlar da hep dumanlı havayı sevmişler Türk kültürünü yok etmek ya da asimile edip unutturmak için ellerinden geleni esirgememişlerdir.

Tüm Türk halkları tarafından ortak yaşam biçiminin canlı ifadeleri olarak kullanılan benzer sözlü kültür ürünlerinin öz değerlerinden bir şey kaybetmeksizin varlıklarını koruma ve geliştirmelerinin önemi büyüktür.

Ninni sözcüğünün Türkçe'de ne zamandan beri kullanıldığı kesin olarak bilinmemekle beraber XI. yüzyıldan itibaren olduğu ya da dilimize girdiği sanılmaktadır.

Divanü Lügati't Türk'te ninni karşılığı olarak *bolu bolu* ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

Türkler göçebe bir hayat yaşadıkları dönemlerde bile, çocuklarını halk edebiyatı ürünleri ile beslemişlerdir.

Türk halkının folklorik zenginliklerinden, kahramanlıklarından ve hayatının birçok unsurlarından bahseden destanlarında çocuğa büyük önem verilmiştir.

Dede Korkut Hikâyelerinde çocuk önemli bir yer tutar. Çocuğu olmayanlar sevilmez. Çocuk doğduktan sonra hemen isim verilmez. Çünkü çocuk kahramanlığına ispat etmelidir.

Bütün Türk boylarında olduğu gibi Batı Trakya folkloru içerisinde ninnilerin büyük yer tuttuğu görülmektedir.

Bütün Türk boylarında söylenen ninnilerin söyleniş biçiminde ve söyleniş amacıyla önemli ölçüde ortaklık gözükmemektedir. Kerkükte ise başlangıç olarak (ülle balam ülle) biçiminde klişe bir söyleyişten sonra ninni okunduğu görülmektedir.

Türkiye Türkçesi'nde, Batı Trakya'da ve Kıbrıs'ta *ninni* sözü kullanılırken bu kavram için;

Azerbaycan Türkçesi'nde:	<i>Layla</i>
Çağatay Türkçesi'nde	: <i>Elle</i>
Çuvaş Türkçesi'nde	: <i>Nenne</i>
Kazak Türkçesi'nde	: <i>Eldiy, beşik cırı (yırı)</i>
Kerkük Türkçesi'nde	: <i>Leyle, hövdü</i>
Kırım Türkçesi'nde	: <i>Ayya, beşik yırı</i>
Kırgız Türkçesi'nde	: <i>Alday alday</i>
Özbek Türkçesi'nde	: <i>Allo</i>
Tatar Türkçesi'nde	: <i>Bölu cırı</i>
Uygur Türkçesi'nde	: <i>Allay</i>

terimleri kullanılır.

Ninniler anneler tarafından çocuk emzirilip, karnı doyurulup kundaklandıktan sonra sallanıp uyutulmaya çalışılırken belli bir ezgi ile icra edilen anonim türkülerdir. unlar bebekleri uyutmak ve rahatlatmak için söylenen sanatsal sözlerdir. Beşiğin, salıncağın ya da ana kucağının salınma hareketinin ritmine göre dile getirilen ninniler çocuğun anasından başka halası, teyzesi ya da yaşça büyük diğer yakınları tarafından da söylenebilir.

Ninnilerde bebeğin gelecekteki hayatının iyi olması, yüksek mevkilerde bulunması, zengin olması gibi istek ve hayaller dile getirilir.

Genellikle dört dizelik bir bütün oluşturan ninniler, hece ölçüsü ve sade bir dille söylenirler. Ninnilerin sonu bir bakıma nakarat olan:

Ee, eee, eh, Ninni yavrum ninni

vb. müzikalite yüklü, uyku getirici sözlerle bitmektedir.

Ninnilerin çocuğun gelişmesindeki rolü büyüktür. Ninni, bazı çocuklarda alışkanlık haline gelir ve ninni söylemeden bir türlü uyumazlar. Böylece çocuk ilk milli musiki zevkini ana kucağında ninnilerden alır.

Ninnilerin ilk şairleri ve bestekârları annelerdir.

Çocuğun babası ölmüşse veya gurbette ise ya da ailenin içinde sıkıntılı durumlar var ise o zaman kadının söylediği ninniler insan ruhunu derinden etkileyen bir tablo oluşturur. Ninniler bir bakıma anaların çocuklarını uyutmaktan başka, ruhi yönden boşalarak teselli bulmalarını sağlar.

Türkiye dışındaki Türkler her türlü zorluğa rağmen yine de geleneklerini en güzel şekilde yaşatmaktadırlar. Çocuk folkloru da bu geleneğin en vaz geçilmez öğelerinden biridir. Türk anneleri çocuklarına her zaman ninni söylemişler ve söylemeye devam edeceklerdir.

Anadolu'da

Nenni oğluma yaraşır
Mahalleyi dolaşır
Mahallenin kızları
Oğlum ile oynaşır
Ninni yavrum ninni

Kosova'da

Nenni çocuğum uyusun
Uyusun da büyüsün
Pıtır pıtır yürüsün
Babasının düçanına citsin

Kerkük'te

Leylev yavruma ucadan
Sesi geldi bacadan
Babov sefere gedip
Ağlama can acıdan

Azerbaycan

Laylay dedim yatasan
Gızıl güle batasan
Gızıl gülün içinde
Şirin yuhu tapasan

Kıbrıs'ta

Nenni oğlum edasına
Gızlar gelsin odasına
Oğlum benzer babasına
Nenni oğluma nenni
Ee eee yavruma nenni

Makedonya'da

Ninni oğlum uyusun
Kuzu gibi büyüsün
Pati pati yürüsün
Babasına gitsin ninni

Mamuşa Türk Yöresinde

Nina nina ninalı
Çocuğum gayri uyudi
Beşiğidir boyalı
Çocuğumdur sevdalı

Gagauzlar'da

Nani nani kızcağızım
Sarp güzel su kuşcaazım
Sarmaşar uyku sana
Kondu gece tavana

Batı Trakya'da

Hu hu hu kuşlar
Derelerde su kuşlar
Yedi yavru yapmışlar
Çallıkta yuvası
Lokum getir babası
Şeker getir anası
Hu hu hu hu

Kazaklar'da

Eldiy eldiy kögerem
Men özüngmen kögerem
Calık paymın kün boyı
Kızıgıngna kenelem
Eldiy böpem eldiy-ay
Men salamin en-küydı-ay

Türkmenistan'da

Allay allay derim
Baga sallan edeyim
Baging gızıl gülünü
Sanga gurban edeyim

Bulgaristan Türkleri'nde

Hu hu hu kuşu
Derelerde su kuşu
Karanlıktır kuşun yuvası
Kızanıma şeker getir babası

Tekerlemeler de küçük yaştan itibaren çocukların hayatına giren anonim halk şiiri ürünleridir.

Bazılarında anlam bulunmamaktadır. Ahenkli oldukları için çocukların manzum eserlere karşı ilgi duymalarında önemli rol oynar.

Tekerlemelerde bulunan karmaşık düşünceler beklenmedik hayal oyunları, basit ve ilkel söyleyiş biçimleri, mantık dışı oluşan uyaklı ses oyunları nedeniyle çocuk oyunları ve masallarda sıkça baş vurulur.

Türk halkı olarak tekerleme yönünden oldukça zengin bir görünüme sahip olduğumuz bilinmektedir.

Bu zenginlik için Kıbrıslı yazar Mustafa Gökçeoğlu'nun şu önemli görüşünü burada belirtmekte yarar görüyorum. "Geçmiş uygarlıkların tortusu tekerlemelerimizde toplanmıştır. Çocuklarımız ayırım gözetmeden, kalıta sahip çıkmışlardır. Tekerlemelerini çeşitli dillerden aldıkları sözcüklerle oluşturup varsıllaştırmışlardır. Ayırım gözetmeden dostluk ve kardeşliği çocuk masumluğuyla yaşamışlar ve yaşatmışlardır. Büyüklere örnek ola."

Halk yazınındaki bazı türler gibi bütün Türk yurtlarında varlığı bilinen tekerlemeler de çeşitlilik göstermektedir.

Sayısmaca tekerlemeleri:

Oyunlarda ebe olacak çocuğu saptamak amacı ile her hece ayrı ayrı ve her hece bir çocukla eşlenecek biçimde söylenir. Son hece kimde biterse o genelde ebe olur.

Her ülkede o ülkenin dili, etnik grupları, sosyal olayları ile zenginlik ve çeşitlilik göstermektedir. Sayısmaca tekerlemelerinin çeşitli Türk yurtlarındaki benzerlerini şöyle belirlemek mümkündür:

Anadolu'da

Avalama tavalama
Tan tan tavalama
Ev kuşu
Dev kuşu
Aslan gelir
Garıl gurul
Çık da kurtul

Kıbrıs'ta

İnnik minnik
Tatar innik
İstavrozla urum kızı
İnce dizi
İncesinden
Daha güzel kimdir
Duma duma dum
Kırmızı mum

Türkmenistan'da

Ekem ekem
Arpa çekem
Yola bakam
Gözüm dikem
Gızıl tavuk
Gırma tavuk
Gınnırda tavuk
Çek ayak

Gagauzlar'da

Kara malak
Aaar böcek
Hızlı topal
Çökelek
Kaçınarız
Yalnayak
Tabannarsa kalsın pak

Batı Trakya'da

Eveleme develeme
Deve kuşu kovalama
Yazılalım süzülelim
Bir tahtada dizilelim
Tazi tuzi berber kızı
Çelik çember misler amber
Oncuk boncuk küpeli çocuk

Kosova'da

Edinene bedinene
Tuta beni kadinene
Entum bentum
Zarli zurli
Zupacak
Çıkacak
Maleye kaçacak

Bağımsız söz cambazlığı tekerlemeleri:

Zor söyleme tekerlemeleri de denilen bu tekerlemelere bütün Türk yurtlarında rastlanmaktadır.

Anadolu'da

Bir dalda
Bir kartal
Kartal kalkar
Dal sarkar
Dal sarkar
Kartal kalkar

Kıbrıs'ta

Bom bom bodabi
Badi dabi ruzzi
Bom bom bodabi
Badi dabi grik

Gagauzlar'da

Köşe kütee
Kötü kayıp
Köşe kütük
Küçük çürük
Çürü köpük
Köpürttük

Türkmenistan'da

Hanım atı kişneyer
Neme diyip kişneyer
Arpa diyip kişneyer
Arpanı nirden alcak
Çayın düybü çokca gül
Bizim yaren akçağul

Açıklama [MY1]:

Kütee kükürt
Tükürttük

Masal tekerlemeleri:

Masal tekerlemeleri bütünüyle kelime oyunlarından, bir biriyle pek ilgisi olmayan ama dinleyicinin ilgisini masala çekmek için bir araya getirilmiş sözlerden meydana gelir.

Olayın anlatıldığı masala tekerlemeden sonra başlanır. Bütün Türk dünyasında var olan masallarda üç çeşit tekerleme bulunur. Bunlar; masal başı tekerlemesi, masal içi tekerlemeleri ve dua niteliğinde masal sonu tekerlemeleridir.

Anadolu'da

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken...

Batı Trakya'da

Bir varmış bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken keçiler kaplumbağa berber iken , ben anamın beşiğini sallar iken bir değirmenci varmış...

Kerkük'te

Harttan hurttan, yahası karpuz kabuğundan, düğmeleri turptan. Gettim baktım bazarda bir donguz satıllar, boynunda reşmesi yoh, donguzu aldım mindim üstüne, kırığ minaranı aldım çiginime. Tuttular miçeğin birisini, çiharttılar ölüsünü dirisini, üç teppenin üzerine sardılar derisini, yalanı koydular çuvala, dayadılar duvara, çuvaldaki kız çıktı. Bir varımış, bir yohımış, bir padşah varımış...

Gagauzlar'da

Bir vakıta varmış yokmuş bir kövlü...

Mamuşa'da

Ne var imiş ne yogimiş...

Makedonya'da

Bir var imiş, bir yok imiş, evvel zamanlarda ...

Kosova'da

Dünyada sen ve ben yogiçen, yeryüzündeki otlar bitişirçen, derelerde süt akarçen, o zamanlarda bir...

İkincisi masal içi tekerlemeleri olup masal içinde konuyu canlı tutmak için söylenen ve zaman değişimindeki çabukluğu anlatan "Manisa'dan Tire'den geldi geçti buradan..., Tepelerden yel gibi, derelerden sel gibi, az gittik uz gittik altı ay bir güz gittik, bir de baktık ki bir arpa boyu yol gitmişiz vb." ifadeler olup tüm Türk yurtlarında anlatılan masalarda benzerleri bulunmaktadır.

Üçüncüsü ise masal sonu tekerlemeleri olup "Gökten üç elma düştü, biri bana, biri dinleyenlere, diğeri de dünyadaki bütün iyi insanlara olsun. vb." dir.

Anadolu'da, Balkanlarda özellikle Batı Trakya'da Türklerin meydana getirdiği kültür birikimi kısmen değişerek ama özünden bir şey yitirmeden varlığını koruduğu bilmeceelerde de belirgin biçimde kanıtlanmaktadır.

Bu korunma yüzyıllar ötesine dayanan özdeki beraberliğin bir sonucudur.

Atalarımız bilmeceeleri bir eğlence ve zekâ unsuru olarak bilmek fiilinden türetmişlerdir.

Bilmecelerin çoğunun ölçülü ve kafiyeli oluşu ise halkımızda şiir zevkinin küçük yaşta kazanılmasına neden olmuştur. Bilmeceler sözü yerine mesel, metal gibi sözcükler de kullanılmıştır.

Cevabı (baston) olan ve Anadolu'da « Ben giderim o gider / Para kadar iz eder » biçiminde söylenen bilmece Batı Trakya'da « Ben giderim o gider / Para para iz eder » biçiminde söylenirken Gagauz Türkleri arasında « Ben giderim o gider / Kopeyka kadar iz eder » biçiminde varlığını korumaktadır.

Cevabı (diş) olan ve Anadolu'da « Biz biz idik biz idik / Otuz iki kız idik Ezildik büzüldük / Bir sıraya dizildik » biçiminde söylenen bilmece Batı Trakya'da « Biz biz biz idik / Otuz iki kız idik Ezildik büzüldük / Bir duvara dizildik » biçiminde olduğu gibi korunmuş, diğer Türk yurtlarında da az farklılıklarla varlığını sürdürmüştür.

Cavabı (karınca) olan ve Anadolu'da « Geriden baktım hiç yok / Yanına vardım pek çok » biçiminde söylenen bilmecenin de Batı Trakya'da önemli bir değişikliğe uğramadan « Uzuktan baktım hiç yok / yanına vardım pek çok » biçiminde söylendiği görülmektedir.

Sayısı oldukça kabarık olan bilmecelerden Anadolu, Batı Trakya, Balkanlardaki diğer Türk yöreleri ile Kıbrıs, Azerbaycan ve Kerkük gibi çeşitli Türk yurtlarında hemen hemen hiç değişikliğe uğramadan korunan bilmecelerimizden bazıları şunlardır :

Dışı deri içi darı (İncir)
Ben giderim o kalır (İz)
Avludan atladı / Öte yana yumurtladı (Kabak)
Dağdan gelir seke seke / Kuru üzüm döke döke (Keçi)
İki kaşık / Duvara yapışık (Kulak)
Küçük küçük odalar / Bir birini kovalar (Tren)
Yer altında yağlı kayış (Yılan)

Anadolu'da ve Batı Trakya'da söylenişleri aynı olduğu halde cevabı farklı bilmeceler de bulunmaktadır. Bunlardan ; Anadolu'da cevabı baş olan ;

« Yedi delikli tokmak
 Bunu bilmeyen ahmak »

bilmecesi Batı Trakya'da Hafta olarak cevaplandırılmaktadır.

Türk dünyasının bu ortak bilmeceleri tarihin derinliklerinden gelen dostluğun, kardeşliğin, özdeki birlik ve beraberliğin canlı birer tanığı durumundadır.

Türk halk kültürünün ortak ürünlerinden olan mâni Anadolu halk şiirinin en kısa nazım şekillerinden olup doğa, sevgi, nefret gibi konular yanında dinleyeni yürekte sarsan , umulmadık bir sürprizle sonuçlanan küçük ve bağımsız bir şiir türüdür.

İlk örneğini Dede Korkut'ta gördüğümüz mâniler bize göre sadece Türk'e özgü bir şiir biçimidir.

Genellikle kadınlar arasında söylenerek Türk kadınının yaşam felsefesini, acılarını, umutlarını genel anlamda dünya görüşünü dile getirmektedir.

Bütün Türk yurtlarında olduğu gibi Batı Trakya'da da delikanlı sevgilisine çoğu kez mânilerin dili ile açılır, sevdahısının davranışlarını da yine bir mâniden öğrenir.

Karşılıklı konuşup anlaşmayı sıkı yasaklara bağlayan toplum, düğünlere-derneklere, bağ bozumu, bulgur çekimi gibi ekonomik etkinliklere, bayram, düğün, panayır ve hıdırellez eğlencelerine mâni söyleme geleneğini sokmakla adeta yasakların kapısını aralamıştır.

Mâni'yi diğer Türk halk şiiri şekillerinden ayıran en önemli fark, uyak düzeni ile bağımsız dörtlükler halinde söyleniş biçimine sahip olmasıdır.

Mâniler genellikle dört dize üzerine kurulmakta ve çoğunlukla yedili hece ölçüsü ile yazılmakta olup uyak düzeni aaba biçimindedir. Farklı uyak düzenine uyanları olduğu gibi düğün mânileri arasında sekizli hece ölçüsü ile de söylenenleri bulunmaktadır.

Yapıları bakımından; *düz mâni, cınaslı mâni, ayaklı mâni, konuşmalı mâni* gibi çeşitlere ayrılan mânilerin Anadolu, Kıbrıs ve Balkan Türkleri arasında en yaygın olanı *düz mânilerdir*.

Anadolu'da:

*Mânici başı mısın
Cevahir taşı mısın
Sana name yollasam
Başında taşır mısın*

biçiminde rastlanırken aynı mâniye Makedonya'nın Üsküp kentinde:

*Mânici başı mısın
Cevahir taşı mısın
Sana resmimi göndersem
Cebinde taşır mısın*

biçiminde rastlanır. Radoviç ve Manastır yörelerinde ise son iki dizesinde:

*Yazdırsam bir nüska
Koynunda taşır mısın*

şeklinde az farkla rastlanmaktadır. Aynı mâninin Ohri'de de:

*Martufal başı mısın
Cevahir taşı mısın
Ben bir mâni söyleyim
Cebinde taşır mısın*

olarak söylendiği bilinmektedir.

Yine kültürümüzün bir parçası, *Ramazan ve bayram mânileri* olup halk arasında *davulcu mânileri* adı ile bilinen mâniler de Kıbrıs, Anadolu ve Batı Trakya Türkleri'nin mânileri arasında büyük oranda ortaklık göstermektedir.

Anadolu'da:

<i>Besmeyle çıktım yola</i>	<i>Hoşafın suyu boldur</i>	<i>Yaram derindir eşme</i>
<i>Selam verdim sağa sola</i>	<i>Bir kâse daha doldur</i>	<i>Aman derdimideşme</i>
<i>Ver efendim bahşişimi</i>	<i>Sahura küfte varmış</i>	<i>Sahurda pide yoktu</i>
<i>Ramazan mübarek ola</i>	<i>Ne olur erken kaldır</i>	<i>Gözlerim oldu çeşme</i>

biçimindeki mânilere, Makedonya'da ve Batı Trakya Türkleri arasında:

<i>Davulumun ipi mercan</i>	<i>Hoşafın suyu boldur</i>
<i>Sine altındadır bu can</i>	<i>Bir kâse daha doldur</i>
<i>Selim agam kahve içer</i>	<i>Züfüre küfte varmış</i>

Elindeki telli fincan

Ne olur erken kaldır

biçiminde rastlanmaktadır.

Kahvenin Türk halkının sosyal hayatındaki yeri çok önemlidir. "Bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır" sözü bu önemi belirtmeye yetmektedir. Gelinin sözünün kesilmesine "Kahvesi içildi." denmesi de gelenektendir. Anadolu, Kıbrıs ve Balkan Türkleri arasında söylenen mânilere de kahve kültürümüz bütün inceliğiyle girmiştir.

Anadolu'da:

<i>Kahve piştiği yerde</i>	<i>Kahvenin telvesine</i>	<i>Kahveyi pişiririm</i>
<i>Pişip taşıdığı yerde</i>	<i>Kapılam hevesine</i>	<i>Korkarım taşırırım</i>
<i>Güzel çirkin aranmaz</i>	<i>Doyulmaz şu dünyada</i>	<i>Yarı gördüğüm zaman</i>
<i>Gönül düştüğü yerde</i>	<i>Güzelin cilvesine</i>	<i>Aklımı şaşırırım</i>

biçiminde yaygın olarak söylenen mânilerin hemen hemen aynısına Kıbrıs'ta:

<i>Kahve piştiği yerde</i>	<i>Kahveyi pişiririm</i>
<i>Telve taşıdığı yerde</i>	<i>Korkarım taşırırım</i>
<i>Güzel çirkin bakılmaz</i>	<i>Yarı gördüğüm yerde</i>
<i>Gönül düştüğü yerde</i>	<i>Aklımı şaşırırım</i>

biçiminde rastlanırken, Batı Trakya'da, da aynı ya da az farklılıklarla:

<i>Kahvenin telvesine</i>	<i>Kahve piştiği yerde</i>
<i>Kapılma hevesine</i>	<i>Cezve taşıdığı yerde</i>
<i>Doyulmaz şu dünyada</i>	<i>Güzel çirkin sorulmaz</i>
<i>Güzelin cilvesine</i>	<i>Gönül düştüğü yerde</i>

şeklinde rastlanmaktadır.

Anadolu'da ve hemen hemen bütün Türk yurtlarında kadın-erkek derdini, neşesini daima mânilerle dile getirmiştir.

İletişim araçlarının bugünkü gibi yaygın ve ileri düzeyde olmadığı dönemlerde gurbetteki sevgililere mektup yazılırken, mektup içine:

<i>Bir dalda iki ceviz</i>	<i>Mektup yazdım okuna</i>	<i>Mektup yazdım vardı mı</i>
<i>Aramız derya deniz</i>	<i>Vara yâre dokuna</i>	<i>Yar eline aldı mı</i>
<i>Sen orada ben burda</i>	<i>Yâr Mevlâyı seversen</i>	<i>Mektubum okununca</i>
<i>Ne bet kaldı ne beniz</i>	<i>Gül yerine kokula</i>	<i>Of diyerek yandı mı</i>

gibi, hepsi de bir birinden güzel, içli mâniler yazılırdı. Bu mâniler tek başına bir mektup, bir haber alma görevi de görürlerdi.

Pek çok Türk yurdunda gurbetteki erkeğin karısına mektup yazıp yollaması, hatta mektubunda selam söyleyip hatır sorması bile pek hoş karşılanmazdı. Bu durumda karısının durumunu merak eden delikanlı eve yazdığı mektubun bir köşesine:

Hey mektubum var da gel
Haberini al da gel
Bir idik iki olduk
Üç olduk mu sor da gel

biçiminde bir mâni sıkıştırır; karısı da kocasına ev halkı tarafından birlikte yazılan mektubun içine uygun bir mâni yerleştirerek durumu hakkında bilgileri kocasına ulaştırırdı. Bu geleneğe bağlı olarak yazılan mektuplarda bir mektup mânisi geleneği gelişmiştir. Türk yurtlarının pek çoğunda önemli benzerlikler gösteren: Anadolu'da:

<i>Mektubum yazılıyor</i>	<i>Dağlarda kar kalmadı</i>	<i>Mektup yazdım okuna</i>
<i>Ciğerim eziliyor</i>	<i>Yürekte fer kalmadı</i>	<i>Vara yâre dokuna</i>

Dayanacak dert değil *Daha çok yazacaktım* *Yâr Mevlâ'yı seversen*
Gönüldür arzuluyor *Mektupta yer kalmadı* *Gül yerine kokula*

şeklinde söylenen mektup mânilerinin benzerleri Batı Trakya'da:

Mektubum üç köşeli Mektup yazdım elimlen Mektup yazdım göresin
İçi yazı döşeli Saçlarımın telinlen Okuyup da bilesin
Gözlerim kan ağlıyor Acep nasip olacak mı Benden başka seversen
Yârdan ayrı düşeli Evlenmemiz seninlen İyi gün görmeyesin

biçiminde söylenegelmiştir.

Mendil folklorumuzun vazgeçilmez bir parçası olup yazıldığı bezin cinsine ve üzerindeki şekillere göre ipek mendil, oyalı mendil, turalı mendil, meddah mendili gibi adlar alıp hissi hayatımızda da önemli bir yer tutmaktadır.

Anadolu'da:

Yere kilim sererler *Dağları dağlasınlar*
Oturmuş erik yerler *Ko beni ağlasınlar*
Mendil vermem sevgilim *Yarimin mendiliyle*
Mendil ayrılık derler *Yaramı bağlasınlar*

gibi pek çok örneğine rastladığımız mendil mânilerine Kıbrıs ve Balkan Türkleri arasında da ince bir Türk zevkinin içtenlikle yansması olarak rastlanmaktadır.

Tamamının varyantları Anadolu'da bulunan bu grup mânilerin;

Batı Trakya'da:

Mendilimde kare var *Mendilim dört köşeli*
Yüreğimde yare var *Üstü güller döşeli*
Ne öldüm ne kurtuldum *Ağlamadık günüm yok*
Ne derdime çare var *Yâr aşkına düşeli*

biçiminde örnekleri görülmektedir. beddua mânilerinin Batı Trakya'da:

Bu kapı kara kapı *Kara kara kazanlar* *Taşı attım gümlerin*
Üstünde sandal sapı *Kara yazı yazanlar* *Aşık olan dinlesin*
Beni yardan ayıran *Evlât yüzi görmesin* *Bizi yardan ayıran*
Dilensin kapı kapı *Aramızı bozanlar* *Düşeklerde inlesin*

gibi örneklerine rastlanmaktadır. Hemen her konuda rastlanan mânilerin gelin-kaynana çekişmelerini belirten:

Sini üstünde şekerim *Duvara çaktık kazık* *Kazandaki iç bakla*
Üstüne bal dökerim *Kaynanam ölmüş yazık* *Mevlam yarimi sakla*
Kaynanamın kahrını *Öldüğüne acımam* *Azrail gelir ise*
Oğlu için çekerim *Bir top hassaya yazık* *Önce kaynanam yokla*

Kız gelin dırđır etme *Bahar geldi yaz geldi*
Uykumu murtat etme *Bu gelin yeni geldi*
Vakitsiz horoz gibi *Tam kapıdan girerken*
Gece yarısı ötme *Sanki kış geri geldi*

biçimindeki söyleyişlerin bazı varyantlarına Balkan ülkelerinde ve Batı Trakya'da rastlanmaktadır.

Tüm Türk yurtlarında olduğu gibi Anadolu, Kıbrıs ve Balkan Türkleri arasında Hıdırellez mânileri dediğimiz niyet mânilerinin yaygın olarak söylendiği bilinmektedir.

Mânilerde işlenen sevgi konusu hiç bir sınır ve sınırlamalara bağlı kalmamıştır. Anadolu ve tüm Balkan Türkleri arasında bazen:

A benim bahtı yârim *Kaşların kınasına*
Gönülde tahtı yârim *Gül koydum arasına*

Yüzünde göz izi var Seni merhem diyorlar
Sana kim baktı yârim Sinemin yaresine

biçiminde ince duygular halinde dile gelirken, bazen de:

Karşıda kara yonca Küp içinde un eler
Yaşatılmaz doyunca Tombul tombul memeler
Nidem kuru cilveyi Terzi kolun kırılısın
Sarılıp yatmayınca Kavuşmuyor düğmeler

biçiminde açık saçık anlatımlarda, bazen de son derece kaba cinsel istekleri dile getiren biçimde gözükmektedir.

Şair, bir olaydan etkilenir şiir söyler. Yazar etkisinde kaldığı olayı yazıya döker, Toplumları ve halkı etkileyen olaylar ise türkü olur, yüzyıllarca halkın belleğinde yaşar. İşte Batı Trakya ve Rumeli türkülerinin oluşumu böyledir.

Kimileri Osmanlı fetihlerine dayanırken, kimileri yurt topraklarının elden çıkışının acı öykülerini dile getirir. Kimileri de bu topraklardaki sosyal yaşamın aynası görünümündedir.

Nemçe kâfir asker ile yürüdü
Geldi yaktı güzel şehri Seray'ı

dizeleriyle başlayan türkü;

Gördünüz mü bize hünkâr neyledi
Budim kullarını esir eyledi

biçiminde başlayan ve Budin türküsü olarak bilinen türkü yurt topraklarının gidişini dile getiren türkülerden birkaçıdır.

Beyler Bahçesi, Poş Poş Köprüsü, Debeli Hasan Türküsü, Karaoğlan Türküsü, Tabakhane Taşları Türküsü, Yenimahalle Çeşmeleri Türküsü, Dimetoka Türküsü ve Dramanın İçinden Türküsü çeşitli konuları işleyen Batı Trakya'nın önemli türkülerindedir.

Bir doğa olayının, bir varlığın meydana gelişinin, doğa elemanlarından birinde olan değişikliğin, olağanüstü özellikler gösteren kişilerin hayatlarının halk hafızasında ve hayâlinde yaşayan biçimiyle belli bir yere ya da bir olaya bağlanarak olağanüstü olaylarla süslenip anlatıldığı hikâyelere efsane denir.

Efsane karşılığı olarak *söylence* ve *rivayet* terimlerini kullananların da olduğu görülmektedir. Dini nitelikli efsanelere ise *menkıbe* denmektedir.

Efsane terimi diğer Türk boylarından:

Azerbaycan'da : *Esatir, mit, efsane*
 Türkmenistan'da : *Epsana, rovayat*
 Kazakistan'da : *Anız*
 Kırgızistan'da : *Ulamış, mif*

gibi adlarla anılırken, Batı Trakya, Tüm Balkan Türkleri ve Kıbrıs'ta Anadolu'da olduğu gibi *efsane* ve *rivayet* terimleriyle ifade edilmektedir.

Kıbrıs'taki *Ahmet Seydül Bedevi* efsanesindeki *Bedevi*'nin elindeki asayı yere vurarak tatlı su çıkarması olayının varyantları Anadolu'daki bazı efsanelerle ortaklık göstermektedir.

Rivayete göre Seydül Bedevi, İslâm fütühatı esnasında sahile çıkmış ve susayan müminlere su temin için elindeki âsâyı yere vurmuş ve denizin dibi olmasına rağmen yerden tatlı su fışkırmıştır. Bu su halâ akmakta olup yüzyıllar sonra inşa edilen manastırı ziyarete giden Hristiyanlarca kutsal su anlamına gelen ‘ayazma’ adını almıştır.¹

Asayı yere vurarak su çıkarma ile ilgili motiflere Balkan Türkleri arasında anlatılan efsanelerde de sık sık rastlanmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri Arnavutluk efsanelerinden *Sarı Saltuk Efsanesi*’nde görülmektedir.

Anadolu ve Balkan ülkelerindeki Türk halkları arasında anlatılan efsanelerin önemli bir bölümünde rüya motifi ön plana çıkmaktadır.

Bu rüyaların en önemlilerinden biri ünlü Romen şairi *Mihail Eminescu*’nun *Hammer*’in bir eserinden esinlenerek yazdığı destanda işaret ettiği **Âşık Paşaoğlu** tarihinde ayrıntılı olarak anlatılan Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluşuna ait efsanedeki rüya motifidir.

Bu rüya şu şekilde dile getirilmektedir:

Osman Gazi uyuyunca rüyasında gördü ki azizin [Şeyh Edebalı] koynundan bir ay doğar, gelir Osman Gazi’nin koynuna girer. Bu ayın Osman Gazi’nin koynuna girdiği demde göbeğinden bir ağaç çıkar. Gölgesi dünyayı tutar. Gölgesinin altında dağlar vardır. Her dağın dibinden sular çıkar. Bu çıkan sulardan kimi içer, kimi bahçeler sular, kimi çeşmeler akıtır.

Osman Gazi uykudan uyandı. Sürdü geldi. Şeyhe haber verdi. Bunun üzerine Şeyh der ki: “Oğul, Osman! Sana müjde olsun ki Hak Taâlâ sana ve nesline padişahlık verdi. Mübarek olsun. Ve benim kızım Malhum Hatun senin helalin oldu.”²

Yugoslavya’da yaşayan Türkler arasında anlatılan Prizren’deki *Karabaş Baba Efsanesi*’ndeki:

Malta’da esir olan bir kişinin rüyasına, Prizren’de öldüğü zaman oturduğu evin arka bahçesine gömülen sonra da mezarı üzerine demirci dükkânı yapıp mezarı kaybolan Mustafa efendi girer. “Yattığım yerde rahat değilim, başımın üstünde devamlı demir dövülüyor. Burada devamlı gürültü var. Senin vazifen beni Prizren’de yattığım mezardan çıkarıp kent kabristanına defnetmektir.” der.

Esir, bunu hayretle karşılayıp, sürgünler kampından nasıl çıkarım diye karşılık vermiş. Mustafa Efendi: “Sen gözlerini kapa ve yoluna koyul. Ardına hiç bakmadan yoluna devam et. Bunu yerine getirmeye başladığın andan itibaren hiçbir engelle karşılaşmayacaksın. Sana Allah yardımcı olacaktır.” demiş. Mustafa efendinin söylediğini yerine getiren hükümlü kendini Pirizren’de çeşme başındaki büyük kaya üzerinde bulmuş. Camiden çıkan müminler onunla ilgilenince başına gelen ve kendisine verilen görevi anlatmış. Rüyasında tasvir edilen yere polisleri de alarak gelmişler. Demirci dükkânındaki örsü çekip altındaki toprağı kazınca cesedi bulmuşlar. Başında kara bir nişan olduğu için ona Karabaş demişler. Hükümlünün rüyasında tasvir edilen yere götürüp bugünkü kabrine defnetmişler. Daha sonra da bir türbe yaptırmışlar.³

Bu rüya ve yine Prizren’deki *Karslı Ali Efendi Efsanesi*’ndeki Prizren’de yaşayan bir şahsın gece rüyasında Ali Efendi’yi görüşü ve Ali Efendi’nin ona

¹ Mahmut İslâmoğlu, *Kıbrıs’ta Türk-İslâm Yatırları ve Bunlara İlişkin Efsaneler*, Erciyes, S.193, s.21

² Aşıkpaşaoğlu Tarihi, M.E.B. Yay. İst. L970, s.10-12

³ Altay Suroy Receboğlu, *Balkanlarda Türk Efsaneleri*, Bay, S.18, s.16

kendi mezarı üzerine bir türbenin yapılmasını söylediği rüya motifi de Türk efsanelerinde rüya motifinin ön plana çıktığı efsanelerdendir.

Rüya motifinin yanı sıra; Anadolu ve Balkan Türk folklorunda *kesik baş* motifinin de en çok kullanıldığı tür, kahramanlık temasını işleyen, savaşları ve fetihleri konu edinen efsanelerdir.

Bu efsane kahramanları Türkler tarafından evliya gözüyle görülmüş ve hepsine birer türbe yapılmıştır.

Efsanelerdeki motifler ve kişiler; türbe ve tekkelerle doğrudan doğruya ilgilidir. Bu türbelerin her biri çeşitli efsanelere bağlıdır. Bu efsaneler dilden dile, nesilden nesle anlatıla anlatıla yeni eklemelerle genişlemiş ve fantezi unsurlar ön plana çıkmıştır.

Fantezi unsurları ön plana çıkaran motifler, adlarına türbe ve tekke inşa edilen bu kişilerin olağanüstü kişiliklerini ortaya koyan motiflerdir. Bunlar arasında en ilginç olanları, İslâmlık uğruna şehit olan gazilerin bazılarının kesik başlarını koltuklarının altına alarak başka yerlere gidip orada düştüklerini olağanüstü bir biçimde masal unsurlarıyla süsleyerek hikâye eden efsanelerdir.

Kıbrıs efsanelerinden *Canbolat Efsanesi*'ndeki *Cabolat*'ın kelle koltuğunda savaşa devam etmesi ve Makedon efsanelerinden *Sarı Kızlar* efsanesindeki *Sarı Kızlar*'ın kellelerini koltuklarına alarak düşmanın peşinden koşmaları olayı, Yunanistan'da Florina'nın Gazi Yakup Bey tarafından fethini anlatan efsane, Kosova'da; Budinli Gülbaba'nın, Kosova Savaşı'nda kendi kanı Hıristiyan kanı ile karışmasını kesilen kellesini koltuğuna alıp üç kilometre koştuğu anlatılan *Gülbaba Efsanesi*, Kosova yakınlarında Rogaçitsa köyünde bulunan *Kesikbaş Türbesi* ile ilgili anlatılan efsane, Prizren'deki *Kesik Baş Türbesi*'nde yatan *Ömer Baba* hakkında anlatılan efsane, Makedonya'da Kocacık Efsanesi, Anadolu'da anlatılan Sinop'taki *Seyyid Bilâl Efsanesi*, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde pek çok varyantları bulunan *Kesik Baş* efsaneleriyle benzerlik göstermektedir.

Batı Trakya'da anlatılan *Gazi Yakup Bey Efsanesi* Batı Trakya Türkleri tarafından dilden dile şöyle nakledilmektedir:

*Gazi Yakup Bey, maiyetindeki kırk süvari ile Florina'yı kuşatır. Bu müfrezenin bayraktarlığını Kirli Baba adında biri yapmaktadır. Kaleye hücum esnasında düşman askerlerinden biri Kirli Baba'nın kellesini uçurur. İşte o zaman bir keramet zuhur eder ve Kirli Baba başını koltuğuna alarak savaşa devam eder. Ama o sırada bir kadın kendisini görür. Görür görmez de Kirli Baba hemen oracığa düşüp ruhunu teslim eder. Fetihden sonra kendisini oraya gömerler. Daha sonra bir türbe yapılır. Türbenin bulunduğu yer Kirli Derbend diye anılmaktadır.*⁴

Bu efsanenin bir benzerine de Anadolu'da rastlanmaktadır.

Erzincan'ın merkeze bağlı Binkoç köyü yakınlarında türbesi bulunan, *Seydi Sultan* için anlatılan efsanede de bu efsanedeki gibi bir kadının kendini görmesi üzerine kahramanın ruhunu teslim ettiği görülmektedir.

Bu efsane de şöyledir:

Seydi Sultan askerleriyle birlikte bugün türbesinin bulunduğu yere gelir. Düşmanları ile çok kanlı bir savaşa tutuşur. Düşmanlarını yenerlerse de Seydi

⁴ Ahmet Yaşar Ocak, Türk Folklorunda Kesik Baş, Ankara 1989, s.23

Sultan'ın başı gövdesinden ayrılır. Sultan başını yerden alıp koltuğunun altına yerleştirir, askerlerin önüne geçer.

Bu durumu gören bir kadın şaşırır, "Bu ne haldir yâ Rabbim." der. Dayanamayıp askerlerden birine sorar:

"Bu nasıl iştir oğlum, başı koltuğunda olduğu halde orduyu nasıl idare ediyor?"

Kadın bu sözleri söylemiş, ama biraz sonra söylediğine pişman olmuş. Bu sözün üzerine Seydi Sultan kılıcını yere saplar, orada ruhunu Allah'a teslim eder. Askerleri de ardiç ağacı olur.⁵

Bu efsanelerle büyük benzerlik gösteren bir efsane de Kosova yakınlarındaki Rogaçitsa köyünde bulunan bir kesikbaş türbesiyle ilgili efsanedir.

Bu efsane ise şöyle aktarılmaktadır:

Burada Bağdat'tan gelen iki şehit yatmaktadır. Bunlar savaşmak için gelmişler ve bir savaş sırasında başları düşman tarafından kesilmiştir.

Bu iki başsız şehit derhal kellelerini koltuklarına alarak savaş alanından Rogaçitsa'ya kadar gelmişler lâkin orada halk tarafından görülmüşlerdir.

Şaşkın şaşkın kendilerini seyreden halkın gözleri önünde başlarını yere koyup uzanmışlar ve ölmüşlerdir. Sonra üzerlerine bir türbe yapılmıştır.⁶

Bulgaristan'ın Krumougrad (Koşukavak)'da yatırı bulunan, Bektaşî babalarından Said Baba'nın kesilen kellesini bugünkü türbenin bulunduğu yere kadar koltuğunda götürdüğü ve "*Türbem işte burada olmalıdır*" der gibi bu mekânda ruhunu teslim ettiği biçiminde anlatılan efsane de bu gruptaki efsanelerin önemlilerindedir.⁷

Evliya Çelebi'nin Seyahatname'sinde anlatılan *Garajgal Kalesi Şehitliği* ile ilgili *Deli Mehmet Efsanesi* de kesikbaş efsaneleri arasında söz edilmesi gereken Balkan efsanelerindedir. Bu efsane Seyahatname'de şu şekilde anlatılmaktadır:

Garajgal kalesini kâfirler kuşatır. Deli Mehmet kapıyı açtırıp düşmana hücum eder. Diğer müslüman gaziler de çıkıp düşmana müthiş bir satır vururlar. Bu sırada Deli Mehmet de şehit olur ve başını bir kâfir keser.

Deli Hüsrev denilen arkadaşı, Mehmet'i başsız yerde yatar görünce "Bre hey gidi deli, bugün kurban bayramında Hak yolunda kurban oldun. Böyle niye yatarsın, bre koma, kâfir başını götürür..." deyince hemen Allah'ın emriyle başı kesilmiş olan Deli Mehmet derhal yerinden kalkıp başını kesen kâfire yetişir. Sağ eliyle aşağıya çekip bir muştı vurur ki, kâfirin başı hurdahaş olur. Hemen Deli Mehmet, Küffâr içine girip önüne gelene muştı vurur, yere serer. Düşman bunun üzerine kaçmağa başlar. Bütün gaziler düşmana öyle bir satırlar vururlar ki kimse kurtulmaz. Deli Hüsrev şehit olur. Deli Mehmet gelir, Deli Hüsrev'i kucaklar öyle kalırlar.⁸

Efsaneler, en az Anadolu kadar Balkanlarda da zengindir. Balkan Türkleri arasında yaygın olarak anlatılan efsaneler; olaylar, kişiler ve motifler yönünden Anadolu efsanelerini anımsatmaktadır.

Batı Trakya efsanelerinden İskeçe'de anlatılan *Ali Taşı Efsanesi*'ndeki keçileri tuzakla yakalayan Ali'nin duyduğu gaipten gelen "*Yeter Ali yeter!*" sesi, Bulgaristan Türkleri arasında anlatılan *Sarıköz Efsanesi*'ndeki gaipten gelen:

⁵ Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst. 1976, s.99-100

⁶ Şevket Plana, Kosova ve Makedonya Efsaneleri, s.335

⁷ Lüboomir Mikov (Çev. Sabri Alagöz), Ümit Eğitim ve Kültür Dergisi, Sofya, Şubat 1999, C.4, S.23, s.15

⁸ Evliya Çelebi Seyahatnamesi, (Sadeleştirenler: T. Temelkuran, N. Aktaş, M. Çevik), Üçdal Neşriyat, İst. 1985, C.X, s.280

“Sarıktz, gelmesine geliyorum! Ağlayarak mı geleyim, çağlayarak mı?” sesi, Anadolu efsanelerinden Bingöl’de: “Tortum Gölü Efsanesi”⁹, Kütahya’da; “Ilıca ve Sarıktz Efsanesi”¹⁰ndeki gaipten gelen seslerle, Zile’de şu şekilde anlatılan:

“Zile’nin hemen kenarında Hüseyin Gazi tepesi bulunmaktadır. Bu tepede Hüseyin Gazi’nin yatırı ve yatırın hemen yanı başında biri büyük diğeri küçük iki mezar bulunmaktadır. Yatırın başında da yaşlı bir ardiç ağacı vardır. Tepenin üzerinde birkaç tarla bulunmaktadır. Bu tarlaların hepsi doğal olarak bir birine benzerken bir tarla hepsinden farklı gözükmektedir. Tarlaya baktığınızda tarlanın yüzünün küçük yeşil mercimeğe benzer taşlarla dolu olduğunu görürsünüz. Çevre halkına sorduğunuzda size şu efsaneyi anlatırlar:

Bir zamanlar bu tepenin eteğindeki köyde yaşayan yaşlı ve fakir bir karı koca, bunların da güzel mi güzel bir kızları varmış. Bu kız komşu köyden kimsesiz, yoksul bir delikanlıyla evlenip gelin gitmiş. Kız gelin gittikten kısa bir zaman sonra babası ölmüş. Yalnız kalan annesi yine köyden fakir bir adamla evlenmiş. Adam hem fakir hem de çok aksi biriymiş. Gelin giden kızın da bir bebeği dünyaya gelmiş. Bebek daha altı aylık olmadan bu defa da kızın kocası ölmüş. Bebeğini kucağına alan kız anasının evine dönmüş. Aksi babalık kabul etmediyse de iki kadının yalvarmaları sonucu karın tokluğuna kızı eve kabul etmiş.

Kısa bir süre sonra bebek hastalanmış. Adama bebeği hekime götür, ilaç al dedikçe, “Ben sizin karnınızı doyuramıyorum bebeğe ilaç alamam.” diye çıkmış.

Bebek hastalıktan inim inim inlemeye başlamış. İnsafa gelen adam. “Benim Hüseyin Gazi tepesinde bir tarlam var. Çok dik olduğundan çift çıkmaz. Yaşlandığım için de ekemiyorum. Kazmayı al, tarlayı kaz. Mercimek ek. Mercimek iki ayda tahıl verir. Derer, götürür satarsın. Parasına da bebeğini hekime götürürsün.” demiş.

Çaresiz kalan kadın bebeğini sırtına sarıp, kazmayı eline alıp erkenden tepeye çıkmış. Yatırın başında dikili taşla ağaç arasına salıncak yapıp bebeğini yatırıp tarlayı kazmaya başlamış. Günlerce kazmış. Mercimeği ekmiş. İki ay beklemiş. Mercimek öyle bol olmuş ki sevincinden havalara uçuyormuş. Bu süre zarfında da çocuk iyni ipliğe dönmüş. Hastalıktan inim inim inliyormuş.

Mercimekleri yolarken göksü sızlamış. Bebeğe süt vermek için yatırın başına koşmuş ki bebekte ses soluk yok. Bi tarlaya bakmış, bir yatıra bakmış, bir bebeğe bakmış sonra bebeğin üzerine kapanıp öyle ağlamış, öyle bağırılmış ki... Feryadı cihanı tutmuş. Bu sırada yatırdan- gaipten bir ses yükselmiş “Mercimeğin taş ola!.. Mercimeğin taş ola!..” ta aşağı köyden duyulmuş bu ses. Kadın da ruhunu teslim etmiş bu sesin ardından. Köylüler şaşkınlıkla tepeye tırmandıklarında bütün mercimeğin taş kesildiğini görmüşler. Anne ve bebeği yatırın yanına defnetmişler. O gün bu gün “Taş Mercimek Tarlası” diye anılır olmuş bu tarla”.¹¹

Taş Mercimek Tarlası Efsanesi’ndeki gaipten gelen “Mercimeğin taş ola” sesi benzerlikler göstermektedir.

Bosna – Hersek’e bağlı Vişegrad kentinde Drina ırmağı üzerinde yaptırılan asıl adı Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü olan fakat İvo Andriç’in 1945 yılında yayımladığı bir roman nedeniyle Drina Köprüsü adı ile anılan köprü üzerine

⁹ Saim Sakaoğlu, 101 Anadolu Efsanesi, İst. 1976, s.169-170

¹⁰ a.g.e. s.171-173

¹¹ Mehmet Yardımcı, özel arşivi. (Benzer bir varyantı, (Selvi Ülkü derlemesi), Mehmet Yardımcı-Cahit Kavcar, Efsanelerimiz, Malatya 1988, s.17-18)

anlatılan bir efsanedeki gaipten gelen ses de bu motifle ilgili efsanelerin en ilginçlerindedir.

Bu efsane şu şekilde anlatılmaktadır:

Drina Köprüsü yapılırken, bir su perisi, köprüünün yapılmasına sürekli engel olur. Mimar Rade'nin gündüz yaptığı yerler geceleri bozulur. Bu durum günlerce devam ettikten sonra, bir gün suların derinliklerinden, gaipten bir ses gelir; Mimar Rade, "Stoya (dur)" ve "Ostoya (kal)" isimlerinde, biri kız diğeri erkek olan ikiz kardeş bulup köprüünün ortasındaki sütunların içine koyup örerse, inşaat devam edecektir.

O günden sonra, bu çocuklar bütün Bosna'da aranmaya başlanır ve getirene büyük armağanlar verileceği vadedilir. Sonunda, ücra bir köyde, şartlara uygun bir ikiz kardeş bulunur ve alınıp köprüye getirilir.

Yavrularının acısına dayanamayan anne, çocuklarının peşine gider. Bu arada Mimar Rade çocukları sütunların içerisine koyup ördürmüş, fakat annelerinin gelip, bunlara süt verebilmesi için aralarda büyük boşluklar bırakmıştır. Gözü yaşlı anne her gün gelip, bu boşluklardan çocuklarını emzirmiştir.

Daha sonra bu duvarlardan "ana sütü" sızmaya başlamıştır. Bu süt belirli mevsimlerde, taşın üzerinde, silinmez bir iz olarak kalır. Bugün, sütü olmayan emzikli anneler, sütündeki bu izleri kazıyıp toz haline getirerek kullanırlar.¹²

Batı Trakya efsanelerinden *Gelin Mezarı Efsanesi*, sevgilisinden ayırıp kızı, gönlü olmadan evlendirdince; olanlar yönünden Anadolu'da anlatılan pek çok efsane ile benzerlik göstermektedir.

Gelin Mezarı Efsanesi'nde gelinin katırın üstünden uçup kayıplara karışması, geride üç damla kanın kalması ve halkın "Gelin erenlere kavuştu, erenlerle gitti..." demesi, Anadolu'da Konya yakınlarında Torosların Geyik Dağı yöresi aşiretleri arasında anlatılan Kanlı Mağara Efsanesi'ndeki gelinin geyiğin üzerine binip kaybolması, bir mağara girişinde geride kalan birkaç damla kana büyük ölçüde benzerlik göstermektedir.

Bu efsaneler de biri Balkanlar'da biri Anadolu'da, bir birlerinden çok uzak yörelerde şu şekilde anlatılmaktadır:

Gelin Mezarı Efsanesi

Eski zamanlarda bir düğün varmış. Gitmişler Karaoğlan'ın Han Mahalle köyüne. Bir gelin almışlar. Kara Çukur köyü var. Kara Çukur köyüne götürürlermiş. Fakat gelin mezarının olduğu yere gelince kızın bir sevgilisi varmış. O, çok istermiş o kızı. Orada dua etmiş. Tam orada bir kasırga çıkıyo, bir yağmur çıkıyo, katırın üstünden gelini uçuruyo. "Gelin burada, gelin şurada" demişler ama gelini bulamamışlar. Gelin kayıplara karışmış, gitmiş. Fakat nerede kız katırın üstünde uçmuş, orda üç damla kan görmüşler. Ondan sonra demişler: Bu erenlere kavuştu, erenlerle uçtu gitti... Tutmuşlar o üç damla kan yatağına bugünkü tekkeyi yapmışlar.. İçine mezarını yapmışlar, şiltesini sermişler... İşte o günden bu güne dek Gelin Mezarı Karaoğlan'da anılıktır.¹³

Kanlı Mağara Efsanesi

Vaktiyle Toros dağları eteklerinde yaşayan bir aşiret beyi vardır. Bey oğlunu evlendirmek ister. Oğlan da babasına Konya Beyi'nin oğlu Ak Sultan'la evlenmek

¹² Esmâ Şimşek, Drina Köprüsü Üzerine Anlatılan Efsaneler, V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Halk Edebiyatı Seksiyon Bildirileri II, Ankara 1997, s.261-262

¹³ A. Dede, Gelin Mezarı Efsanesi, Batı Trakya Efsaneleri, BAY, Mart-Nisan 1996, S.18,s.7

istediğini söyler. Konya Beyi'ne dünürçüler gönderir. Bey kızına danışmadan söz keser. Ak Sultan bu söz kesmeden hiç memnun olmaz. Ne yapsın baba sözüdür, ölüm bile olsa uymak törenin gereğidir.

Günler geçer, düğün günü gelip çatar. Bütün obalara haber salınır, büyük bir törenle gelin uğurlaması yapılır.

Görkemli düğün alayı günlerce yolculuktan sonra Toros dağları arasında Eğri Göl isimli bir gölün kenarındaki geniş çayırılıkta konaklarlar.

Bu çayırılıkta geceleme için uygun bularak her tarafı çiğdem, sümbül, akçırağan çiçekleriyle süslü bir vadiye gelin çadırını kurarlar. Gelin çadırına yerleşip biraz istirahattan sonra, gelinlik elbiselerinin üzerindeki kırmızı örtüyü açıp etrafı seyreder.

Gelin hanım çadırdan çıkar, gölün kenarındaki yamaca doğru gezer. Etrafı iyice seyrettikten sonra güneşin kırmızılıkları kaybolup da akşamın alaca karanlığı basmaya başlayınca çadırına dönmek isterken ayağı tökeziyip düşer, bayılır.

Kocaman düğün alayı yolun yorgunluğu ve dağ havasının temiz ve hafif rüzgârı ile derin bir uykuya dalar.

Gelin hanım sabaha kadar baygın olarak yatar.

Sabahın ilk ışıkları ile gözlerini açtığı zaman baş ucunda görkemli boynuzları ile pervasız vücudu yere doğru yaslanmış iri bir geyiğin kıtın kıtır geviş getirerek beklediğini görür.

Gelin yerinden doğrularak dikkatlice geyiğe bakar. Geyiğin boynuzları arasında bağlı bir kutu görür. Yanaşıp kutuyu çıkarır. İçini açar. Kutunun içinde yazılı bir kâğıdı görünce açıp okur. Yazıda: (Hey bu dağların çiçekleri kadar güzel, havası kadar temiz, gölü kadar berrak, toprağı kadar bereketli, güneşi kadar parlak, esen rüzgârı kadar alçakgönüllü dilber, söyle muradını ne istersen merhem olayım. İstersen bin üstüme seni mutluluk diyarına götüreyim.) yazılıdır. Yazıyı okuyunca düşünüp taşınır. Dağa sorar, güneşe sorar, göle sorar. Hepsinin: (Bin geyiğin üstüne o seni mutluluk ve huzur diyarına, güzellikler ülkesine götürücektir.) diye olumlu yanıt verdiğini hisseder.

Ak Sultan yerinden kalkıp geyiğin üzerine oturur. Geyik, yerinden sıçrayıp enginlerden seller gibi yükseklerden yeller gibi giderek, çok uzaklardaki pamuk yığınları gibi bulutların arasında kırmızı duvağı ile kaybolur.

Arkada kalanlar gelini çadırında sanarak çadırın açılmasını beklerler. Bir ses gelmeyince çadıra bakarlar. Bir de ne görsünler Ak Sultan gitmiş. Hemen durumu beye haber verirler. Etrafı didik didik ararlar fakat bir ize rastlamazlar.

Etraftaki aşiretlerden yardım isterler. Yaşlı ve tecrübeli bir çoban aramak üzere gelir. Dağ yamaçlarında ararken bir geyiğin izine rastlar. Bu izi takip ederek Torosların en yüksek yerine kadar çıkar. İz büyükçe bir mağaranın ağzında son bulur.

Çoban arkasından gelenlere dönerek: "Aradığınız gelin bir geyiğe takılarak bu dibi olmayan mağaraya gitmiştir. İz burada bitti. Gelinin kırmızı duvağından bir iplik buraya takılmış. Bunların hepsinden başka bir de yıllardır bu mağarayı tanırım. Mağaranın taşları kırmızı değildi. Şimdi ise gelinin kırmızı duvağı mağaranın taşlarını boyamış.

Varın söyleyin beyinize Ak Sultan muradına ermiş. O artık dağların olmuş." Deyince hepsi birden ağlayarak geriye dönerler.

O gün bu gündür mağaranın taşları kıpkırmızıdır. Bundan sonra, o mağaraya “Kanlı Mağara”, Torosların en yüksek tepesi olan bu dağa “Geyik Dağı”, bu dağın bitişiğindeki Ak Sultan’ın çadırının kurulduğu dağa da Ak Dağ adı verilir.¹⁴

Makedonya’daki *Kral Kızı Efsanesi*’nde ermiş kızın, hocası yerine geçip mezarda çocuk okutması olayı Anadolu efsanelerinin kimilerinde görülen ermişlik ve ölünün yer değiştirme olaylarını anımsatmaktadır.

Makedon efsanelerinden *Karı Koca ve Koyunları Efsanesi* Anadolu’daki *Kervancı Efsanesi* ile taş kesilme olayı yönünden büyük benzerlik gösteren efsanelerdendir.

Makedonya’da yaygın olarak anlatılan *Yusuşuk ve Fatmacık Efsanesi* ise hem Anadolu’da, hem de çeşitli Türk yurtlarında anlatılan taş kesilme motifinin ön planda olduğu benzer efsanelerle tam bir uyum göstermektedir.

Anadolu ve Balkan Türkleri arasında anlatılan efsaneler ağızdan ağıza geçerken, anlatanın heyecanına, psikolojik yapısına ve düşüncelerine uygun bazı eklemeler ve çıkarmalarla değiştirilmişlerdir. Bu değişimler de yine Türk kültürü çerçevesinde gelenek-görenek ve Türk inançları doğrultusunda oluşmuştur.

Türk halkının ortak duygu, düşünce ve geleneği bütün Türk efsanelerine yansımış, halk kültürünün diğer ürünleri gibi ortak duygu ve düşüncesinin tercümanı olmuştur.

Anadolu ve tüm Türk yurtlarında anlatılan bu tür ortak efsaneler, tüm Türkler arasında ortak bir kültür bağının işaretidir.

KAYNAKÇA:

1. Dr. L. Sami Akalın, Türk Mânileri, C.I,II, İstanbul, 1972.
2. Abdürrahim Dede, Batı Trakya Türk Folkloru, Ankara, 1978
3. Abdürrahim Dede, Batı Trakya Mânileri, İstanbul, 1989
4. M. Gökçeoğlu, Tezler ve Sözcükler 3, Lefkoşe, 1994.
5. Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Bulgaristan Türk Halk Edebiyatı Metinleri I, Ankara 1990.
6. Prof. Dr. Nimetullah Hafız, Kosova Türk Halk Edebiyatı Metinleri, Priştine, 1985.
7. Dr.Hamdi Hasan, Saray-Bosna Kütüphanelerindeki Türkçe Yazmalarda Türküler, Ank. 987
8. Mahmut İslamoğlu, Kıbrıs Türk Kültür ve Sanatı, Lefkoşe, 1994.
9. Prof. Dr. Enver Mahmut - Dr. A.Mahmut, Dobruca Türk Halk Edeb. Metinleri, Ankara 1997
10. Dr. Sevim Piliçkova, Makedonya Sosyalist Cumhuriyetinde Yaşayan Türklerin Mânileri, Skopje, 1986
11. Feyyaz Sağlam, Batı Trakya Türkleri Çocuk Edebiyatı, İstanbul 1990
- 12.Feyyaz Sağlam, Yunanistan(Batı Trakya)Türkleri Edebiyatı Üzerine İncelemeler, İzmir 993
13. Feyyaz Sağlam, Uluslar arası Batı Trakya Paneli, İzmir, 1995
14. Reşit Salim, Öyküsüyle, Notasıyla Batı Trakya Türküleri, Gümölcine 1994
15. Erdoğan Saracoğlu, Kıbrıs Ağzı, K.K.T.C. 1992
16. Erdoğan Saracoğlu, Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru, K.K.T.C. 1989
17. Cemali K. Tunalıgil, Mamuşa Türk Ağzının Özellikleri, Prizren, 1996.
18. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, Halk Şiiri-Âşık Şiiri-Tekke Şiiri, Ankara 1998
19. Yrd. Doç. Dr. Mehmet Yardımcı, Türk Halkbilimi ve Edebiyat Araştırmalara, Ank. 1999
19. Oğuz M. Yorgancıoğlu, Kıbrıs Türk Folklorundan Derlemeler, Mâniler, Mağusa,1990

¹⁴ (Hayri Yıldız derlemesi), M. Yardımcı, C. Kavcar, a.g.e. s.9-12